

Написав Administrator

П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:19 - Останнє оновлення П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:23

У фондах Буринського районного краєзнавчого музею зберігається книга-меморіал «Голод – 33» (автори-упорядники Коваленко Л.Б. та Маняк В.А.), яка побачила світ у київському видавництві «Радянський письменник» ще 1991 року. У цьому виданні оприлюднені спогади очевидців штучного голоду в Україні 1932-33 років. Серед їх авторів – уродженець Бурині, нині вже покійний ветеран війни та праці Василь Артемович Романенко (12.01.1919 – 25.02.1998), який і подарував цю книгу музейному закладу, про що свідчить дарчий надпис: «Дарую цю книгу Буринському районному народному музею. Мої спогади на 561-й сторінці. Романенко В.А., 1.09.1993 року».

До видання долучено лист тодішнього директора видавництва «РП» В. Скомаровського до Василя Артемовича, з якого випливає, що книга була надіслана йому 4.05.1993 р. з виставкового фонду.

***

Я народився в бідній селянській сім'ї. У 1933 року мені вже було 14-ть. В ті роки я був активним піонером [про свідчить лист юного Василя Романенка до відомого письменника Максима Горького – О.К.], і те нове, що відбувалося на наших очах, глибоко входило в мою душу.

Суцільна колективізація та ліквідація куркуля як класу у Бурині розпочалася наприкінці 1929 року. Головними агітаторами та організаторами колективізації тоді були молоді комуністи Григорій Роговий, Іван Аніщенко, брати Федот та Іван Краснодіди, Тетяна Кравцова, Федір Солодовник та інші.

Вони були прості селяни-бідняки, політично безграмотні. Та й загальна освіта у них була не вища початкової школи. Проте вони безмежно вірили в ідеї Й. Сталіна. І вони, звичайно, всіма силами старалися всіх жителів села (крім куркулів) загнати в артіль. (Тоді об'єднання селян називали артілі, а не колгосп).

Цілу зиму 1929-30 рр. з вечора і майже до ранку у великій на дві половини хаті чоботаря Прокопа Жахалова проходили збори селян, де представники району та наші активісти до хрипоти агітували їх вступати в члени артілі, малюючи красиве життя в колективі. Але більшість селян вагалася вступати до артілі. Що не кажіть, але то було нове, незвідане життя. Селянин споконвіку звик до вільного самостійного господарювання, ні від кого не залежачи. Любив свою худобу, свій дім та те, що в домі і господарстві. А тут віддай його комусь. «А гуртове – як чортове», - така ходила на той час примовка.

Прокіп Жахалов був добрим чоботарем. Однієї ноги до коліна у нього не було, то ходив на колодці. Невисокий на зріст, худющий, з крикливим характером. На противагу йому його повнотіла дружина Мотря була дуже спокійної вдачі. На її руках було дев'ятеро дітей і всім вона давала раду.

Ми, школярі, кожного вечора також бігали до Жахалових у велику хату послухати, що відбувалося на тих зборах. І дуже дивно було, як тітка Мотря та її діти витримували той

Написав Administrator

П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:19 - Останнє оновлення П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:23

гамір, що тривав майже всю ніч у хаті. Там було важко дихати від тютюнового диму. Навіть гасова лампа не витримувала і часто гасла. Тоді навстіж відкривали хатні двері, щоб напустити свіжого повітря. А діти в цей час спали на печі. Звикли, напевно.

Жінки на такі збори не ходили, але нетерпінням чекали на повернення своїх чоловіків з новинами. Ми ж старалися раніше за батьків прибігти додому, розповісти матерям, що бачили та чого наслухалися.

До весни 1930 року після тих бурхливих зборів, у суперечках селян з представниками влади і майже у примусовому порядку у Бурині все-таки були організовані сім артіль: ім. Постишева, ім. Паризької комуни, ім. Молотова, ім. Шевченка, «Більшовик», «Друга більшовицька червона весна» та «Червоний прапор». Згодом ці артілі було перетворено в три колгоспи, а потім їх трансформували у три відділки радгоспу Буринського цукрокомбінату: «Україна», «Ульянівка» та ім. Паризької комуни.

На той час артілі були невеликими. До них входили селяни однієї чи двох вулиць. Наша довга вулиця називалася Великим хутором. Селяни, які жили на ній, об'єдналися в артіль «Друга більшовицька червона весна». Проте були й такі бідняки та середняки, які нізащо не бажали вступати до артілі. Так, недалечко від нас жив Максим Зьоменко, по-вуличному Гресій. Це був бідняк з бідняків. Мав шестеро дітей, а в господарстві стара шкапа та дерев'яний візок. І що йому не робили, він навідріз відмовлявся вступати до артілі. Накладали на нього непосильні податки, розпродували хліб, майно, а він не здавався. Його вже дружина та діти прохали:

- Запишися, батьку, в артіль, а то ми зостанемося старцями.

- Не піду в рабство і вас не пушу, - така була його відповідь.

Так і не вступив до артілі Максим, а пішов працювати в райзаготконтору. Їздив по селах на коні, запряженому у віз, збирав різне ганчір'я, макулатуру та іншу вторинну сировину. Наша родина однією з перших вступила до артілі. Правда, мати плакала дуже. Була вона зовсім неписьменна, з бідної сім'ї, дуже роботяща, добросовісна й справедлива, тихої вдачі. А батько був балтійський матрос з Кронштадту, бачив і бачив виступ Леніна у 1917 році. Слухати більше нічого не бажав – лише вступати до артілі! Він та і ми, дорослі діти, обома руками голосували за колективізацію.

У нашій артілі було три кронштадці – Юхим Василенко, який був першим комірником в артілі, мій батько Артем Романенко – перший бригадир-рільник та Семен Колісник – будівельник.

У 1929 році у нашій сім'ї було п'ятеро дітей: я найстарший, три сестри та найменший брат Микола, який народився того ж року. Ще 1927 року батько був відділений від свого батька, а мого діда Никона Степановича Романенка, у якого було п'ятеро синів: Василь, Іван, Артем, Григорій та Михайло. Дідівська садиба була на вул. Дубіївка [нині вул. Шевченка, буд. 11]. Нам було наділено старого коня та дерево з верби на будівництво хати, яку ми з горем побудували до осені 1929 року.

Свого коника Гнідка ми усупільнили в артіль 1930 року, за ним вся сім'я гірко плакала. Через рік він в артілі з голоду загинув. Здали також до артілі понад 300 кг вівса та копицю вівсяної соломи. Більше ми нічого не мали.

На той час артільних будівель ще не було, то усупільнених коней розмістили в сараях членів артілі по 5-10 голів, реманент – у повітках, сіно та солому – у клунях, а зерно – у коморах. Контору за трудовні розмістили у самотньої жінки Насті Анохіної. Артільним коням, щоб вони відрізнялися від коней одноосібників, повідрізали хвости та гриви.

У перші дні усупільнених коней та реманент люди викрадали у нічний час. Однак міліція

Написав Administrator

П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:19 - Останнє оновлення П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:23

все це знаходила і повертала. Селяни ніяк не могли звикнути до артільного життя, сподіваючись, що це все тимчасове, артіль розбіжиться і все буде по-старому. Різних пліток та чуток ходило між людьми чимало. Тоді ж, 1930 року, розпочалося розкуркулення.

Старожили знають, що південніше Бурині колись було господарство багатія Михайла Голодного – хутір Голодний. Було у нього близько 300 га землі, декілька коней, корова, овечки, свині, птиця, пасіка у фруктовому садку, ставок з рибою, вітряк, сінокоси на болоті та в яру на корм худобі.

На свята М.Голодний проїздив по нашій вулиці на бричці до вольнівської Вознесенської церкви зі своєю дружиною Пелагеєю. Було у них троє дорослих дітей: Петро, Ганна та Олена. Звичайно, вони всі працювали у своєму господарстві, але для обробітку цукрових буряків, на період сінокосу та жнив Голодний наймав людей у Бурині.

Під час колективізації пан Михайло був розкуркулений і все його господарство передано нашій артілі, а він з родиною був висланий за межі України. Через пару років від хутора Голодного лише місце залишилося. Все було розтягнуто або знищено.

На сусідній вулиці жив булочник Олексій Жахалов. Було у нього дев'ятеро дітей. Його також розкуркулили і з сім'єю вислали за межі УРСР. За короткий час від його будівель і сліду не залишилося.

У великому будинку розкуркуленого М. Зьоменка [нині на вул. Гая Головенського] довго розміщувалася школа, а господарство розкуркуленого Хомина передали артілі ім.

Паризької комуни. Там потім була контора, конюшні, комори для зерна.

Господарство розкуркуленого Анохіна передали артілі «Більшовик». Подібна доля випала й на інші маєтки куркулів.

Були у Бурині дві церкви. Одна дерев'яна, стара, а друга нова, побудована з цегли, дуже красива. У 1930-х роках обидві церкви були закриті і згодом зруйновані. Але такі заходи не зменшили числа віруючих. Вони найняли у самотній жінки будинок [на вул. Слобідці], повісили поряд на дереві невеличкий дзвін і проводили там свої релігійні обряди. А от пам'ятки архітектури, створені золотими руками, слід було б зберегти. То були великі помилки нашого керівництва.

Заходи органів влади з розкуркулення та розпродажу конфіскованого майна за несплату податків привели до знищення великої кількості худоби, зерна, фуражу, реманенту. А внаслідок цього різко погіршилося становище селян як в артілі, так і у особистому господарстві, збіднів ринок та магазини. Від нестачі кормів гинула худоба, а від нестачі посівного матеріалу не вся земля була засіяна. Але план поставок був суворий і його треба було виконувати.

На зароблені трудовні як в перший 1930 рік артільного господарювання, так і в 1931 році члени артілі майже нічого не одержали. Це примусило людей займатися крадіжками артільного майна, а дехто навіть вийшов з артілі й пішов шукати прожитку на стороні.

Між селянами почався розбрат. Більш заможні селяни, які не бажали вступати до артілі, називали бідняків голодранцями та ледарями, нездібними господарювати. Ті ж, у свою чергу, називали противників артільного життя глитаями та ворогами радянської влади. Навіть між їхніми дітьми існувала ворожнеча.

Тепер же члени артілі опинилися в скруті, а ті, які не прийняли колективного життя і пішли працювати в інші підприємства та організації, звичайно, були у кращому становищі. Вони докоряли артільцям: «А що, спробували колективного життя? Так вам, дурням, і треба!».

Написав Administrator

П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:19 - Останнє оновлення П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:23

Держава ж робила своє. Викачувала, майже задарма, під мітлу, артільний хліб. Це був початок диктаторського свавілля Сталіна та його знущання над українським народом. Ніяк не було зрозуміло, чому Україна, яка споконвіку була житницею в Російській імперії і в Радянському Союзі з її кращими у світі чорноземами стала вирощувати низькі врожаї. Це був наслідок сталінської аграрної політики, яка привела до великого голоду в Україні у 1932-33 рр. Голод у нас розпочався ще на початку 1933 року. Люди вже поїли все, що було у своєму господарстві: птицю, кролів, свиней, телят, овець, кіз – все, крім корів. Бо корова, то молоко, то спасіння. Корів, як голодно не було, старалися зберегти. Замість хліба їли гречану та просяну полову, приносили сухий жом з цукрозаводу, варили і їли. Поїли собак, котів. Їли зелених жаб. А коли у травні стало тепло, діставали мушлі з заводського ставка. Навесні люди почали пухнути. У них ноги були неначе налиті водою і світилися наскрізь. Та й усе тіло було таке. Страшно було дивитися на таких людей. Потім буринці почали помирати.

Щоб зберегти сім'ю від голодної смерті, було вирішено найнятися мені пасти людських корів за молоко. Адже мені вже йшов п'ятнадцятий рік. Тоді за випас однієї корови пастух отримував через день глек молока, та на пасовище одну півлітрову пляшку до обіду і таку ж після обіду. Я взяв пасти три корови і таким чином наша сім'я вижила. Голодна ж смерть кругом косила людей немилосердно. У безногого чоботаря Прокопа Жахалова, про якого я вже розповідав, голодний 1933 рік забрав із життя дев'ять душ сім'ї з одинадцяти. Чудом вижив старший син Тиміш та старша донька Манька, яка працювала у радгоспі. Всі дев'ять членів родини поховані у своєму садку без трун, були покладені на стару соломку і прикриті ж соломкою та закидані землею. Була родина – і не стало родини.

Пасли ми корів з однокласником Романом Жахаловим. У них по сусідству жила сім'я Гуриненкових: дід, баба та їх горбата донька, стара дівка Вірка. Одного разу, коли ми пригнали корів на обід, Роман позвав мене поховати у садку бабу Гуриненчиху, яка того дня померла з голоду. У хаті, опухлі від голоду лежали на ліжках, вважай безнадійні, дід та Вірка.

Викопали ми в їхньому садку яму трохи глибшу метра, підкопали під бік печеру, а навпроти другу печеру, щоб потім поховати всіх трьох у одну яму. Бо копати яму на кожного окремо у нас не вистачало сил. Поклали бабу на носі (а вона ж легенька, як пір'їна - самі кістки, обтягнуті шкірою), прив'язали однією вірвовкою за ноги, а другою під руки за спину. Опустили в яму і поклали мертве бабине тіло під один бік ями в печеру на соломку і накрили соломкою. Однак землею не прикидали, бо знали, що і дід і Вірка за день-два також помруть.

На другий день після баби померла Вірка. Ми її поховали у другу печеру проти матері на соломі і вкрили соломкою. А через день помер і дід. Ніхто не був присутнім на похоронах, окрім нас з Романом. Ніхто не плакав і не поминав покійних. Забили з Романом двері спорожнілої хати Гуриненкових, тепер нікому не потрібної, як і багато таких навкруги. На одній вулиці з нами жила сім'я Сергія Єгоровича Новаченка. Із своєю дружиною Олександрою вони мали четверо дітей. Коли почався голод, сім'я виїхала до Сибіру у Омську область, де жила сестра їхньої матері. Там про голод [в Україні] ніхто й не знав. А у школі діти – як діти.

- Чому ваша родина приїхала з України до Сибіру?, - запитали однокласники старшого хлопця Анатолія.

- Бо в Україні великий голод, - правдиво відповідав Толик.

Написав Administrator

П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:19 - Останнє оновлення П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:23

Про це стало відомо директорів школи він негайно викликав батьків Анатолія до себе й попередив їх, що коли вони не бажають мати справи з «органами», хай заткнуть роти своїм дітям, щоб не розпускали пліток про якийсь ніби голод в Україні. Голоду апріорі не може бути, бо країною керує мудрий вождь і учитель Й. Сталін.

У 1936 році родина Новаченків повернулася з Сибіру до Бурині і поселилася жити в порожній хаті померлих Гуриненків.

Помирили люди і тоді, коли жито в колосках стало достигати. Голодні кинулися на колоски, вилущували зерно і тут же ковтали його. А шлунки та кишки від голоду висохли, і люди вмирили у муках.

Відразу за крайніми хатами нашої вулиці була плантація цукрових буряків, яку треба було обробляти. І все це була ручна праця, праця всім відомою сапою, яка ще й нині на селі є головним знаряддям. На цій роботі в основному працювали жінки, 25 – 30 жінок щодня. А щоб підтримувати їх хоча б невелику працездатність, їм на обід у полі куховарка тітка Явдоха варила у тридцяти літровому чавунному казані галушки з вівсяної муки вагою по сто грамів на кожну особу.

Кожного ранку по записці обліковця (скільки вийшло душ на просапку буряків) тітка Явдоха отримувала у коморі муку, запрягала коня у віз, брала дрова та їхала у поле варити галушки. Треба зазначити, що галушки варили лише тим, хто працював на обробітку буряків. Хто працював у кузні, столярці, теслярні та на інших підсобних роботах, галушки не одержував.

Того року ковалем у кузні працював дядько Іван – тиха, спокійна на вдачу людина. Мав він шестеро дітей, яких безмежно любив, як і діти його. Він був, як кажуть, майстер на всі руки: ремонтував вози, реманент, кував коней, робив сапи, кочерги, ні в чому не відмовляв односельцям.

Одного разу дядько Іван звернувся з проханням до голови артїлі дозволити йому працювати до обїду в полі на просапці буряків, а після обїду - у кузні.

Головним аргументом його була та злочасна стограмова галушка, бо всі 24 години на добу його мучив голод.

Коли тітка Явдоха покликала всіх на обїд, прийшов і дядько Іван, бо і на нього була видїлена порція – галушка у казані. І вийшло так, що дядько Іван опинився у черзі останнім. Тїтка Явдоха великим дерев'яним черпаком дїставала з казана гарячу галушку і подавала жїнкам у чистий папір або хустинку. Дядько Іван з великим хвилюванням спостерїгав за черпаком тїтки Явдохи. Йому ввижалося, що доки дїйде його черга, галушок не вистачить. А у нього від голоду аж у голові паморочилося. Він не пам'ятав, яка невідома сила підштовхнула його і як він опинився біля тїтки Явдохи і, порушивши чергу, вихопив гарячу галушку з черпака, впав на спину та почав запихати до рота обома руками паруючу їжу, боячись, що на нього зараз накинуться віднімати її...

Жїнки мовчали, а дядько Іван, проковтнувши галушку, втомлено підвівся як після пропасниці, повернувся до людей зі сльозами на очах, три рази низько вклонився і тихо мовив: «Простїть мене, люди добрі, за мїй вчинок...». Розвернувся і пішов, низько похиливши голову, у село. Того ж дня голова дїзнався про випадок у полі та наказав комїрникові щодня видавати дядькові Іванові по 200 грамів муки.

Як тепер стало відомо, коли у 1932-33 роках український народ помирав з голоду, Сталін щедро торгував нашим хлїбом за кордоном. Беззастережно направляв його до гїтлерівської Нїмеччини до самого початку агресїї нацистських головорїзів на нашу Батьківщину.

Буринь: колективізація, розкуркулення, голодомор (Спогади Василя Артемовича Романенка). Підго

Написав Administrator

П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:19 - Останнє оновлення П'ятниця, 10 листопада 2017, 15:23

Хто пережив той трагічний голодний 1933 рік, той не може без болю згадувати минуле.

Хто пережив той голод, напевне, ніколи не кине жодної крихти святого хліба на землю.

Підготував до публікації

Олександр Капітоненко

м. Суми